

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА СВИДЕТЕЛСКИТЕ ФОРМИ ОТ ТИПА ЩЕ ПИШЕХ, ЩЕШЕ ДА ПИША, ЩЕ БЯХ ПИСАЛ, ЩЕШЕ ДА СЪМ ПИСАЛ

Васил Стаменов

Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

DISTRIBUTION OF THE DIRECT EVIDENCE FORMS FROM THE TYPE SHTE PISHEH, SHTESHE DA PISHA, SHTE BYAH PISAL, SHTESHE DA SAM PISAL

Vasil Stamenov

Plovdiv University “Paisii Hilendarski”

The paper deals with the problem of the distribution of the positive relative direct evidence future forms from the type *ще пишех, щеше да пиша, ще бях писал, щеше да съм писал* in Modern Bulgarian. The use of the non-normative future forms is illustrated with many examples. An assumption is made as to why some of the new future forms are rarely used and whether it is possible to segment inflection *-she-*.

Keywords: future tense, grammatical form, evidentiality, inflection

Обект на изследване в настоящата статия са положителните относителни нерезултативни и резултативни форми за следходност от вида *ще пишех, щеше да пиша, ще бях писал, щеше да съм писал*.

Целите на научния анализ са: 1) да провери кои от новите¹ видове форми за бъдеще време, регистрирани от А. Теодоров-Балан, А. Александров и И. Харалампиев (Балан/Balan 1957; Александров/Aleksandrov 1983; Харалампиев/Haralampiev 1997), са разпространени в българския език²; 2) ще бъде коментиран проблемът за значението и статута на

---

¹ Използваме термина „нови форми“ в съзвучие с постановките на Л. Андрейчин, А. Александров и И. Харалампиев, съгласно които разглежданите в текста ненормативни граматични форми, образувани с помощта на неизменяемите елементи *ще* и *щеше*, са се появили по-късно от нормативните форми от типа *щях да пиша*. Необходимо е обаче да уточним, че споменатите лингвисти не отбелязват кога е регистрирана първата поява на въпросните форми в езиковата система (Андрейчин/Andreychin 1978; Александров/Aleksandrov 1983; Харалампиев/Haralampiev 1997).

² Л. Андрейчин преди споменатите лингвисти отбелязва, че се срещат форми от типа *ще ходех, ще бъдех ходил*, но не разглежда тяхното съществуване като про-

последния звук *е*, който участва в състава на *щеше*. Интересът ни към темата е продиктуван от възможността мястото на морфемата *-х-/-ш(е)-* в състава на граматичните образувания, с помощта на които говорещият представя определени действия или резултатите от тях като предстоящи спрямо минал момент, да се променя.

В хода на изложението се придържаме към следните теоретични принципи: „между формите от типовете *щях да чета, щеше да чета* и *ще четях* не съществува разлика в значението, защото „количеството морфологична информация“ е еднакво“ (Александров/Aleksandrov 1983: 156); в съвременния български език са граматикализирани значенията свидетелственост, резултативност, относителност, преизказност и умозаключителна модалност (Куцаров/Kutsarov 2007). Следвайки тези предварителни уговорки, приемаме, че в *щях да пиша, ще пишеш, щеше да пиша* морфемата *щ-* означава следходност, имперфектната тематична гласна [’а]/е е флексия за относителност (Куцаров/Kutsarov 2007), а *-х-* е свидетелски маркер (Александров/Aleksandrov 1987). Актуализираната чрез морфемата *-л* аористна основа в *щях да съм писал, ще бях писал, щеше да съм писал* е маркер на значението резултативност (Куцаров/Kutsarov 2007). Тъй като по-нататък ще бъдат коментирани и някои от преизказните форми за следходност, е необходимо да уточним, че ще наричаме граматичните образувания от типа *щял бил да пише, щял бил да е писал* ренаративен конклузив (вж. у Куцаров/Kutsarov 1994)³.

Формите, които ще представим, са ексцерпирани от електронни източници: форуми, страници, онлайн коментари към журналистически статии. Поради тази причина смятаме, че те отразяват предпочитанията на част от съвременните носители на езика към определен тип граматични образувания. Настоящият текст не си поставя за цел да даде прогноза кога и дали разглежданите аналитични форми за следходност ще се превърнат в доминиращи, някои лингвисти вече са коментирали този въпрос (вж. Харалампиев/Haralampiev 1997). За нас е важно да проверим дали дадените форми са част от съвременната езикова ситуация. Запазването на флексията *-х-/-ш(е)-* в състава им е доказателство, че значението *свидетелственост* е важна особеност на българската морфологична система, защото комбинирането му с маркера за следходност *щ-* е проява на висша езикова абстракция. Създа-

---

ява на езикова закономерност, която ще доведе до увеличаване на техния брой (Андрейчин/Andreychin 1978: 210; 213).

³ Другите термини, използвани в статията, са по И. Куцаров (Куцаров/Kutsarov 2007).

ването на по-стегнати форми не е свързано с отстраняването на граматични морфеми, а това означава, че за говорещия български език се оказва необходимо да съхрани възможността да представи себе си като очевидец на действие (или резултат от действие), което е предстоящо спрямо даден минал момент.

Първо ще се спрем на свидетелските нерезултативни форми за следходност от типа *ще пишех*. Известно е, че този модел е доминиращ в западните български диалекти, но се откриват примери, в които неизменяемата частица се явява във вида *ще*, а не *ке*, *че* и др.: *Ако аз трябваше да се боря за живота на детето ми ще пишех и на Американския президент*⁴ (<https://www.struma.com/>); *Да се видим тези дни без татко, но дали ще можех да споделя с нея всичко, което ме мъчеше* (<https://www.wattpad.com/>); *Трябваше да запазя тази информация за по-късно, когато ще можех да си я обясня* (<https://novosianie.com/>); *Липсва си ми сериалчето, особено сега като слушам и музиката от филма. Не, че иначе през седмицата и да го даваха ще можех да го гледам* (<https://www.bg-mamma.com/>); *Обнадеждаващото в случая преди днешната среща бе, че Интернет се намираще в страхотна форма и ще търсеше осма поредна победа в Калчото* (<https://sportal.bg/news/>); *Делио Роси от своя страна все ще търсеше правилния облик за Левски* (<https://gong.bg/bg-football/parva-liga/multimedia/video/>); *Нали към 6.30 ще дойдете бе, защо се забавихте. Помислихме че сте се отказали* (<https://dnes.dir.bg/comments/>).

А. Александров отбелязва, че езикът се стреми да утвърди граматичните образувания от вида *ще пишех* (Александров/Aleksandrov 1983: 159), и уточнява, че „тези облици са победили или преобладават в онези говори, в които бъдеще време не се образува с частицата *ще*, а с помощта на други частици“ (Александров/Aleksandrov 1983: 155). Авторът не привежда примери, в които участват неизменяемият елемент *ще* и форма на имперфект. Посочените в предходния абзац употреби са аргумент в подкрепа на твърдението, че техният брой се е увеличил през последните няколко десетилетия.

Високата честота на формите, образувани с помощта на *щеше*, е отбелязана от А. Александров (Александров/Aleksandrov 1983: 155 – 156). Опитът ни да потърсим примери в електронни източници потвърждава тезата, че те са широко разпространени⁵: *Ако имах малък*

⁴ В примерите са запазени оригиналният правопис и пунктуация.

⁵ По-големият брой цитирани примери доказва, че от разгледаните ненормативни форми неотносителните нерезултативни граматични образувания за бъдеще време

бюст...**щеше да помисля** по въпроса за увеличаване на бюста..... (<https://www.bg-mamma.com/>); **Щеше да купя** цялата българска футболна лига – и да я закрия един път завинаги – ДА спре тази БГ футболна агония!! (<https://www.dnes.bg/>); **щеше да дам** линк, но нещо не го намирам... :? (<https://web-tourist.net/threads/>); Това е добре че никой не се прекара защото **щеше да видя** зор да му търся данни за изпращане на-ри обратно (<https://www.crossroadbg.com/zeh-ta-ostrove-zeh-ta.html>); Аз си признавам, че ако не бяха пелетите да ни вкарат в един по-интересен свят – отдавна **щеше да се откажа** от писане тук – пробвах ама ме търсят (<https://forum.napravisam.bg/>); Веселин Пехливанов – земеделски производител: „Залят ми е трактора, заляти са ми навесите, каравани имам, помти всичко. Два метра, аз едвам избягах, **щеше да се удавя**, аз спя в караваната.“ (<http://www.tvplus.bg/>); Не вярваме ли, че ако бяхме богати, **щеше да решим** всички наши проблеми? (<https://bg.eferrit.com/>); Абсолютно вярно!! Иначе нямаше нужда от темата, всички **щеше да караме** с водещи марки. Но има и по евтини гуми дето пак вършат работа! (<https://forum.vwclub.bg/>); Сутринта **щеше да пътуваме** за провинцията (<https://blitz.bg/>); Ако можехме да си позволим **щеше да вземем** Milestone и Husky сървъри, но 15K Euro за сървър и адските лицензи не са по джоба (<https://hardwarebg.com/forum/>); все се чудя, ако жужетата беха на мястото на катърите, дали **щеше да откраднем** поне един мач (<https://topsport.bg/>); Сам осъзнаваш, че ако нападателите на Бърнли не бяха толкова неспособни **щеше да паднете** с 3 – 4 гола (<https://forum.gong.bg/>); Питам се защо като беше жив не пишеше за него? Отговор – **щеше да се видите** в съда скакуалец (<https://boristodorov56.blog.bg/politika/>); Нали **щеше да биете** наред (<https://topsport.bg/>); Абе ако не е кабеларския завод **щеше да копаете** на савой клуб лозята така че не пишете глупости (<https://www.flagman.bg/>); нямали да ми ходят понеже коко бил президент, ми то ако не беше коко **щеше да летите** към селата и паланките (<https://hooligans.bg/forum/>); Трябваше да пробват с дрегер персонала, едва ли **щеше да открият** трезви моряци (<https://agri.bg/novini>); Все **щеше да вземат** медал по „Бързо прикачване към мрежата на открито“ или поне по „Спиране на електромер с магнит“ (<https://www.monitor.bg/bg/a/view/>); И рентгенова снимка да бяха направили пак **щеше да видят** пневмонията и да имат насоченост за диагнозата (<https://www.dnes.bg/>).

от типа **щеше да пиша** са най-фреквентни. От ексцерпирания корпус тук са представени само по няколко форми за трите лица в единствено и множествено число.

Резултативни деятелни и страдателни форми, образувани с мощта на *щеше*, не са отбелязани от Л. Андрейчин, А. Теодоров-Балан, А. Александров и И. Харалампиев (вж. Андрейчин/Andreychin 1978; Балан/Balan 1957; Александров/Aleksandrov 1983, Харалампиев/Haralampiev 1997). Ние успяхме да открием само един пример за първо лице, единствено число: *Ако всичко беше протекло по друг начин, аз щеше да съм излязъл с нея в морето* (<https://bg.glosbe.com>). Почти нулевата честотност на граматичните образувания от този тип изглежда странна, ако се има предвид голямото количество нерезултативни форми за следходност, образувани с *щеше*. Може да се предположи, че при резултативните форми за бъдеще време не се наблюдава тенденция, свързана с контрахирането на възприетите в книжовния език варианти *щях да съм писал, щях да съм писан*. А. Александров и И. Харалампиев разглеждат формите от типа *щеше да пиша* като междинен етап, който ще доведе до утвърждаването на вариантите с неизменяема частица *ще*: *ще пишех* (Александров/Aleksandrov 1983; Харалампиев/Haralampiev 1997). И. Харалампиев отбелязва: „Нормално би било в бъдеще последният етап (*ще бях писал*) да бъде достигнат на книжовноезиково равнище като резултат на езиково планиране“ (Харалампиев/Haralampiev 1997: 221), т.е. според него при резултативните относителни свидетелски форми за бъдеще време не се наблюдава преход от *щеше* към *ще*. Вариантът *ще бях писал* обаче също е интересен, тъй като свидетелската флексия е съхранена в състава на спомагателния глагол. Няма да оспорваме тезата на И. Харалампиев, според която формите от типа *ще бях* могат да бъдат създадени като следствие от езиково планиране, но е оправдано развитието на всеки тип граматични форми да се разглежда като част от езиковата практика. Вече отбелязахме, че в „Основна българска граматика“ Л. Андрейчин представя форми от типа „ще бъдех ходил“ (Андрейчин/Andreychin 1944/1978: 213), а няколко години след него А. Теодоров-Балан в известната си статия „Склонение и спрежение в българската граматика“ отбелязва варианта *ще бях*: „Стегнатите облици *ще бях, ще бях бил* са днес обикновени в македонския език⁶ срещу нашите разложени: *къе дойдев = ште дойдех = щях да дойда*“ (Балан/Balan 1957: 35). Въпреки че смята словоформите от типа *ще бях бил* за възможни, изтъкнатият лин-

⁶ Авторът изразява следната теза: „Македонският език е също такъв аналитичен, както българският; неговото склонение и спрежение са еднородни по строй с българските; такива няма у никой друг славянски език; и това е най-мощно свидетелство, че македонският език е българско-славянски, развил се в лоното на историята на българския днешен език“ (Балан/Balan 1957: 29).

гвист не представя примери за тяхната употреба, може би защото наистина те са обичайни в определени езикови области. Опитът ни да потърсим граматични образувания от споменатия тип подкрепя това предположение. Те съществуват, но се използват от езикови носители, които не владеят книжовната норма, приета на територията на България. Поради тази причина в част от примерите, които открихме, морфемата **-x-** се реализира и чрез аломорфа си **-в-**: *убаво оти тоа гръм на таа бомба не срути на некоа шахта у руднико у ораново оти не знам що ке беше станало* (<https://www.struma.com/>); *Ако не беше Балканската война и нечуваната сръбска омраза и жестокост спремо българите, ке беше станата учителка и може би ке беше жива* <https://przone.info/>; *Ми се чини дека и онака ке бев преместен во камп* (<https://preminportal.com.mk/>).

Основателно ни се струва да бъде поставен въпросът защо относителните резултативни свидетелски форми за бъдеще време от вида *ще бях писал* не са разпространени по цялата езикова територия. Това, че вероятно са се появили първо в югозападните диалекти, е само една от възможните причини. Граматичните образувания от типа *ще пишеш* са се употребявали от хора, принадлежащи към същите говорни области, но днес те не са регионално ограничени. Доказателство за това е, че в състава на някои от примерите участва частицата *ще*, а не само *ке*, *че* и др. Може да се предположи, че бавното разпространение на разглежданите форми се дължи на конкуренцията между два основни езикови принципа. От една страна, стремежът към икономия на изразните средства вероятно е причината да се създадат по-стегнати граматични образувания, срв.: *щях да съм писал, щеше да е писал* и *ще бях писал, ще беше писал*. Във формално отношение разликата между двата вида форми е очевидна, като тя не е свързана с промяна на изразяваните граматични значения. Ако опитаем да образуваме преизказните корелати на *щях да съм писал, щеше да е писал* и *ще бях писал, ще беше писал*, получаваме вариантите *щял съм да съм писал, щял да е писал, ще съм бил писал, ще бил писал*: *А по отношение на твоят генералисимус [...], обадил се е от коневръза, че **ще бил спрял** военните действия, виждайки че не може да надвие по силният от него турско-сирийски противник* (<https://money.bg/int-politics/>)⁷. Оче-

⁷ Интересно е, че въпреки неуспешния ни опит да открием резултативни свидетелски форми за бъдеще време от типа *ще бях писан*, се откриват преизказни облици от вида *ще бил писан*: *Междувременно, от Тотнъм пък съобщиха, че Джовани Ло Селсо, който в момента играе като отдаден под наем от Бетис, **ще бил привлечен** за постоянно след края на сезона*

видно е, че и тук създаването на по-кратки форми не е причина за загубата на граматична информация. Подобна е ситуацията и при образуването на конклузив. В *ще съм бил писал, ще е бил писал* се откриват същите граматични морфеми, които участват в *щял съм да съм писал, щял е да е писал*: Този печат е публикуван през 1886 година и за него Васил Златарски приема, че е принадлежал на Саронит от разказа на Скилица, който през 1072 година **ще е бил изпратен** срещу въстаниците в България като неин катепан (<https://bg.wikipedia.org/>). Ако обаче частицата *ще* се утвърди като доминиращ маркер за следходност във всички форми за бъдеще време, това би довело до невъзможността да се преизказват формите на резултативния конклузив от типа *ще е бил писал*, защото в тях няма място за допълнителната флексия *-л*, която сигнализира, че говорещият предава думите на друг. Макар че в българското езикознание съществуват различни гледни точки относно семантиката на формите от вида *щял бил да е писал, щял бил да е писан*, наричани *усилени преизказни форми* (Андрейчин/Andreychin 1978), *недоверчиви форми* (Герджиков/Gerdzhikov 1977), *преизказан конклузив* (Куцаров/Kutsarov 1994), *дубитатив* (Ницолова/Nitsolova 2006), тя се оказва важна за носителите на езика, защото се наблюдава стремеж към съхраняването на изходните граматични облици, от които те се образуват. Поради тази причина би могло да се твърди, че стремежът към създаването на по-кратки изявителни свидетелски относителни резултативни форми за бъдеще време (*ще бях писал*) е ограничен и заради невъзможността към тях да се прибавят едновременно конклузивен и ренаративен маркер след отстраняването на свидетелската флексия *-х/-ш(е)-* (*ще бил бил писал).

Участието на неизменяемата частица *щеше* в състава на формите за бъдеще относително нерезултативно и бъдеще относително резултативно време изисква да насочим вниманието си към броя на граматичните морфеми, от които тя е изградена. В българското езикознание няма единно мнение по въпроса дали крайният звук *е* в състава на имперфектните форми за второ и трето лице, единствено число (*ходеше, ходеше*) е носител на определена семантика. Вероятно една от причините за липсата на специализирани проучвания по тази тема се дължи на факта, че комплексът *-ше* не се среща в цялата парадигма на относителното сегашно време. Нарастващият брой на формите, образувани с помощта на *щеше*, обаче изисква да бъде предложено решение. Един

(<https://webcafe.bg/football/>); *Все пак даде слушалката на някаква кака, която призна, че има проблем, ама ще бил решен до половин час...* (<https://offroad-bulgaria.com/forum>).

от малкото лингвисти, които изразяват определено становище, е М. Янакиев. Когато анализира строежа на формите за второ и трето лице ед. ч. на така нареченото „минало несвършено време“, той отбелязва следното: „Макар че произходът на крайното *-е* в тях не е ясен, като морфема то може да носи само информация за лице, и по-точно за ’несъвпадение на информатора с носителя на глаголния признак’“ (Янакиев/Янакиев 1976: 79). И. Кръпова изразява сходно мнение с това на М. Янакиев. Тя представя аргументи в подкрепа на тезата, че *-е* е персонална флексия, защото „формите *пишеш* и *пишеше* се различават единствено по наличието/отсъствието на *-Е* [-]. *-Е* е единственият показател, който формално разграничава 2 л. ед. ч. в имперфект и презентенс“ (Кръпова/Крарова 2014: 134). Тезата на двамата лингвисти ни се струва дискуссионна, ако се има предвид възможността звукът *е* от комплекса *ше* да участва и в състава на първоличните относителни форми за следходност както в единствено, така и в множествено число: *щеше да пиша*, *щеше да пишем* (вж. и посочените по-горе примери). Твърдението на И. Кръпова, че наличието/отсъствието на *-е* е единствената разлика между формата за 2 л., ед. ч., сег. вр. и имперфектната форма за същото лице и число няма обобщаващ характер, защото презентната и имперфектната основа при глаголите от първо новобългарско спрежение съвпадат: *речЕш*, *речЕше*, но при второ се отличават: *мислИш*, *мислЕше*. Възможността след комплекса *-ше-* да се добавят персонални флексии, е реализирана в част от българските териториални говори: „В някои западнобългарски диалекти имперфектната форма за 2. и 3. л. ед.ч. се обобщила и после към нея се добавили окончания от сег. вр. за всяко лице поотделно (срв. *běsem*, *běšeš* и т.н.)“ (Лекков/Лекков 1934: 151). Тя не ни позволява да приемем тълкуването, според което морфемата *-е-* е граматичен маркер за лице.

Друг изследовател, който има различна гледна точка от тази на М. Янакиев и И. Кръпова, е И. Куцаров. В „Морфосинтаксис на личните глаголни форми в българския език“ (Кръпова/Крарова 2014) И. Кръпова отбелязва, че според него „*-Е* в *пишеш-Е* не е маркер“ (Кръпова/Крарова 2014: 134). Необходимо е да уточним, че И. Куцаров приема изразената от А. Александров теза, че морфемата *-х-/-ш-* е свидетелска флексия както в състава на формите за минало време, така и при формите на зависимия таксис, т.е. той не обособява *-ше* като отделна граматична морфема, сигнализираща за свидетелско отношение на говорещия към съобщавания факт (вж. Куцаров/Kutsarov 2007: 245, 256). Концепцията на автора е интересна, защото поставя теоретичен казус. Обикновено след глаголната основа следват единствено

граматични морфеме. Ако бъде отхвърлена възможността звукът *e* от комплекса *-ше* да се разглежда като персонален маркер, защото съществуват и първолични форми, в които той присъства, е логично да се допусне, че сам той не може да изразява нито едно от значенията характерни за българския глагол. Основателно е обаче да се постави въпросът защо А. Александров, В. Шаур и И. Куцаров, които приемат *-х-* за свидетелски маркер, не разглеждат *-ше* или като негов аломорф, или като отделна свидетелска морфема (вж. Александров/Aleksandrov 1988; Шаур/Shaur 1989; Куцаров/Kutsarov 2007). Възможно обяснение би могло да се даде, ако се имат предвид данните от езиковата история, но на интересувания ни проблем специалистите по диахронна лингвистика не отделят достатъчно внимание. За съжаление, констатацията на М. Янакиев, че произходът на крайното *e* във формите от имперфектен тип е неясен (Янакиев/Yanakiiev 1976: 79), продължава да бъде валидна. Без да се стремим да представим цялото разнообразие от становища, свързани с образуването на праславянския имперфект, бихме искали да отбележим, че в „Праславянските глаголни форми и отраженията им в днешните славянски езици“ И. Леков коментира различните теории за появата на граматичните образувания за презенс, имперфект и аорист. Сред коментираните теории е и тезата на В. Вондрак, която се опитва да обясни как е получен комплексът *še*. И. Леков не възразява срещу твърдението, че формите на новия имперфект от типа *dělaše* са попаднали: „под влиянието на старите форми за мин. несв. време – *vedъ*, *vede* и пр. Вследствие на аналогията според *vedъ*, *vede* формите като напр. *dělachъ*, *děla*, *děla* се преобразили в *dělachъ*, *dělaše* (<*dělache*) и пр. така, че всички форми в ед. ч. получили еднакво число срички“ (Вондрак, цит. по Леков/Lekov 1934: 141). Българският лингвист приема тезата за влиянието на втория сигматичен аорист върху имперфекта: „Vondrák заключава, че праезичният имперфект е повлиян от *-ch* аорист, което доказват преобразуваните според аориста окончания *-šeta*, *-šete* (<*-sta*, *-ste*) (Леков/Lekov 1934: 142). Леков я използва, за да изгради собствена концепция, обясняваща появата на формите от типа *dělaachъ* (вж. Леков/Lekov 1934: 148). След И. Леков П. С. Кузнецов в „Очерки по морфологии праславянского языка“ (Кузнецов/Kuznetsov 1961) анализира критично концепциите на различни автори, но те не дават възможен отговор на въпроса за броя и значението на всички морфеме, влизащи в състава на новите форми на праславянския имперфект. Едновременно различно, но и подобно на тезата на В. Вондрак, е становището на И. Добрев, който е автор на раздела за минало несвършено

време в „Граматика на старобългарския език“. Той не коментира подробно статута на последния звук във формите за второ и трето лице, единствено число на имперфекта, но отбелязва, че неговите форми се образуват с помощта на наставката -аш- и „старите окончания на простото минало време“ (Добрев/Dobrev 1991: 296). Прави впечатление, че според него морфемата *-x-/-ш-* не е граматична, докато мнението на В. Вондрак е противоположно. Общото между двамата изследователи е, че според тях звукът *e* в праславянския имперфект от типа *dělaše* вероятно е пренесен от по-старинни форми за предходност. Тъй като той не е отстранен в съвременния български език, би могло да се приеме, че образува една флексия заедно с морфемата *-x-*, която се реализира чрез варианта *-ше-*.

В заключение можем да посочим, че не всички форми за бъдеще време, разглеждани в настоящото изследване, са еднакво разпространени. Честотата на употреба на нерезултативните граматични образувания, които съдържат частицата *щеше* или *ще* (*щеше да пиша, ще пишех*), е много по-голяма от тази на резултативните форми от вида *ще бях писал, щеше да съм писал*. От друга страна, ексцерпираниите от български сайтове примери доказват, че хората, които живеят на територията на България и не използват западнобългарски диалект, предпочитат частицата *щеше* пред *ще*. Наблюденията ни подкрепят тезата на И. Харалампиев, според която утвърждаването на типа *ще пишех* следва посоката от запад на изток (Харалампиев/Haralampiev 1997). Бавното разпространение на варианта *ще бях писал* според нас би могло да се дължи на невъзможността от него да се образуват преизказни конклузивни форми: **ще бил бил писал*. Участието на неизменяемия елемент *щеше* в състава на формите за първо, второ и трето лице не позволява да бъде приета тезата, че в комплекса *-ше* има персонална флексия. Основавайки се на данни от езиковата история, смятаме, че от съвременна гледна точка *-ше-* е цяла флексия, аломорф на свидетелската морфема *-x-*.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Александров/Aleksandrov 1983:** Александров, А. Конкуренция на глаголните форми за бъдеще време в миналото в съвременния български език. // *Български език*, 1983, кн. 2, 154 – 159. [Aleksandrov, A. Konkurentsia na glagolnite formi za badeshte vreme v minaloto v savremennia balgarski ezik. // *Balgarski ezik*, 1983, kn. 2, 154 – 159.]
- Александров/Aleksandrov 1987:** Александров, А. Универсален модус на изказване в българската темпорална система. // *Доклади от*

- Втория международен конгрес по българистика.* София: БАН. [Aleksandrov, A. *Universalen modus na izkazvane v balgarskata temporalna sistema. // Dokladi ot Vtoriya mezhdunaroden kongres po balgaristika.* Sofia: BAN.]
- Александров/Aleksandrov 1988:** Александров, А. Класификация на българските глаголни времена според модуса на изказването. // *Съпоставително езикознание*, 1988, кн. 4 – 5, 94 – 103. [Aleksandrov, A. *Klasifikatsiya na balgarskite glagolni vremena spored modusa na izkazvaneto. // Sapostavitelno ezikoznanie*, 1988, кн. 4 – 5, 94 – 103.]
- Андрейчин/Andreychin 1978:** Андрейчин, Л. *Основна българска граматика.* София: Наука и изкуство, 1978. [Andreychin, L. *Osnovna balgarska gramatika.* Sofia: Nauka i izkustvo, 1978.]
- Балан/Balan 1957:** Балан, А. Склонение и спрежение в българската граматика. // *Езиковедски изследвания в чест на академик Стефан Младенов.* София: БАН, 1957, 29 – 36. [Balan, A. *Sklonenie i sprezhenie v balgarskata gramatika // Ezikovedski izsledvaniya v chest na akademik Stefan Mladenov.* Sofia: BAN, 1957, 29 – 36.]
- Герджиков/Gerdzhikov 1977:** Герджиков, Г. Една специфична глаголна категория в българския език (категорията ангажираност на говорещия с изказването за действието). // *ГСУ, ФСФ*, 1977, т. 69, 2, 94 – 103. [Gerdzhikov, G. *Edna spetsifichna glagolna kategoriya v balgarskiya ezik (kategoriyata angazhiranost na govoreshtiya s izkazvaneto za deystviето). // GSU, FSF*, 1977, т. 69, 2, 94 – 103.]
- Добрев/Dobrev 1991:** Добрев, И. Минало несвършено време. // *Грамматика на старобългарския език.* София: БАН, 1991, 296 – 299. [Dobrev, I. *Minalo nesvarsheno vreme. // Gramatika na starobalgarskiya ezik.* Sofia: BAN, 1991, 296 – 299.]
- Кръпова/Крарова 2014:** Кръпова, И. *Морфосинтаксис на личните глаголни форми в българския език.* София: ЛИК, 2014. [Krapova, I. *Morfosintaksis na lichnite glagolni formi v balgarskiya ezik.* Sofia: LIK, 2014.]
- Кузнецов/Kuznetsov 1961:** Кузнецов, П. С. *Очерки по морфологии праславянского языка.* Москва: Академия наук СССР, 1961. [Kuznetsov, P. S. *Ocherki po morfologii praslavyanskogo yazyka.* Moskva: Akademiya nauk SSSR, 1961.]
- Куцаров/Kutsarov 1994:** Куцаров, И. *Едно екзотично наклонение на българския глагол.* София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1994. [Kutsarov, I. *Edno ekzotichno naklonenie na balgarskiya glagol.* Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”, 1994.]

- Куцаров/Kutsarov 2007:** Куцаров, И. *Теоретична граматика на българския език. Морфология*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2007. [Kutsarov, I. *Teoretichna gramatika na balgarskiya ezik. Morfologiya*. Plovdiv: UI “Paisiy Hilendarski”, 2007.]
- Леков/Lekov 1934:** Леков, И. Праславянските глаголни форми и отраженията им в днешните славянски езици. // *Списание на Българската академия на науките*, 1934, кн. L, 1 – 187. [Lekov, I. *Praslavyanskite glagolni formi i otrazheniyata im v dneshnite slavyanski ezitsi*. // *Spisanie na Balgarskata akademiya na naukite*, 1934, kn. L, 1 – 187.]
- Ницолова/Nitsolova 2006:** Ницолова, Р. Взаимодействие эвиденциальности и адмиративности с категориями времени и лица глагола в болгарском языке. // *Вопросы языкознания*, 2006, кн. 4, 27 – 45. [Nitsolova, R. *Vzaimodeystvie evidentsial'nosti i admirativnosti s kategoriyami vremeni i litsa glagola v bolgarskom yazyke* // *Voprosy yazykoznaneya*, 2006, kn. 4, 27 – 45.]
- Харалампиев/Haralampiev 1997:** Харалампиев, И. *Бъдещето на българския език от историческо гледище*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 1997. [Haralampiev, I. *Badeshteto na balgarskiya ezik ot istorichesko gledishte*. Veliko Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodii”, 1997.]
- Шаур/Shaur 1989:** Шаур, В. Йерархия на признаците на българските глаголни времена. // *Съпоставително езикознание*, 1989, кн. 1, 45 – 55. [Shaur, V. *Yerarhiya na priznatsite na balgarskite glagolni vremena*. // *Sapostavitelno ezikoznanie*, 1989, kn. 1, 45 – 55.]
- Янакиев/Yanakiiev 1976:** Янакиев, М. „Числото“ в българската глаголна парадигма и морфемният му израз. // *Български език*, 1976, кн. 1 – 2, 76 – 81. [Yanakiiev, M. „Chisloto“ v balgarskata glagolna paradigma i morfemniyat mu izraz. // *Balgarski ezik*, 1976, kn. 1 – 2, 76 – 81.]